

NĚKTERÉ PROBLÉMY SOUČASNÉ VÝCHOVY UČŇŮ

Usnesením XI. sjezdu Komunistické strany Československa přichází do středu pozornosti pedagogického života jedno ze zařízení, které dosud stálo opodál zájmu školské politiky. Je to zařízení pro výchovu učňů. Objevuje se jako rovnocenné s odbornou školou a 12letkou a jeho úkolem je umožnit většině naší mládeže, aby si osvojila vyšší úroveň všeobecného vzdělání a byla tak lépe připravena pro stále náročnější úkoly vyplývající z technické a kulturní revoluce.

Proč XI. sjezd tolik vyzdvihl výchovu učňů? Jak známo, podmínkou rozvoje našeho hospodářství je růst výroby, a to především trvalým zvyšováním produktivity práce. Toho mohou dosáhnout jen uvědomělí, kvalifikovaní dělníci. A hlavním zdrojem plynulého přísunu kvalifikovaných dělníků je výchova učňů.

Význam této výchovy tkví dále především v tom, že učňovskou výchovou prochází již v dnešní době největší procento mládeže. Bilance pracovních sil počítá na letošní rok s tím, že přes 42 % mládeže jednoho populačního ročníku projde učňovskou výchovou. Toto číslo postupně poroste především na úkor počtu míst mládeže v pracovním poměru a v roce 1970 má dosáhnout více než 65 %. Zde, v zařízeních pro učně, budou tedy široké kádrové rezervy, ze kterých se budou získávat mladiství pro zvýšení všeobecného vzdělání. A právě z toho důvodu je možno počítat, že mezi mládeží, která bude usilovat o dosažení úplného středoškolského vzdělání, budou tvořit většinu chlapci a děvčata z učilišť. Kdyby se toto veliké kvantum mládeže nebralo v úvahu, pak směrnice sjezdu, aby většina mládeže dosáhla úplného středoškolského vzdělání, by se nedala plnit. Proto je nutno plánovat, aby učňovským zařízením procházelo alespoň 60 % mládeže, která si má osvojit vzdělání, které bylo dosud požadované k tzv. maturitě.

Zařízení pro výchovu učňů mají dále význam v tom, že mládež, která jimi prochází, je proti žákům ostatních škol více spjata s výrobou a praktickým životem. Učňové jsou tak zárukou, že naše dělnická třída bude plynule a systematicky doplňována novou mladou krví, připravenou politicky a odborně. Úzké sepětí se závodem umožňuje bezprostřední působení zkušených mistrů a kádrových dělníků na rozvíjející se charakter chlapců a děvčat. Proto je účelné, aby právě učňové získali větší příležitost k růstu nejen odbornému, ale i rozumovému a kulturnímu.

Co jsou to zařízení pro výchovu učňů? Jsou to taková zařízení, která poskytují mladistvým v učebním poměru odbornou přípravu k výkonu určitého dělnického povolání. Výchova v těchto zařízeních má tři složky: Především je to odborný výcvik, ve kterém je těžiště výchovy, dále vyučování předmětům odborné teorie a předmětům všeobecného vzdělání a konečně je to výchova mimopracovní. Tyto tři složky, které spolu nerozlučně souvisí, jsou z organizačních důvodů odděleny. Takové rozčlenění

s ohledem na hospodářskou strukturu našeho státu má přirozené důsledky v několika typech zařízení pro výchovu učňů.

Pokud uvedené tři složky tvoří jednotný výchovný celek, pak mluvíme o odborném učilišti, které je spravováno závodem nebo podnikem. Pokud tyto složky netvoří jednotný výchovný celek, pak mluvíme o učňovské škole nebo o pracovišti učně, nebo o učňovském středisku. Závody, které mají menší počet učňů, poskytují jim odborný výcvik v rámci učňovského střediska nebo individuálně na jednotlivých pracovištích. Teorii v tom případě si tito učňové osvojují v učňovské škole, která je společná pro řadu závodů. Mimopracovní výchova je jim poskytována většinou v těch závodech, kde vykonávají odborný výcvik. Vyučování v učňovské škole probíhá buď souběžně s výcvikem po celý rok, anebo je organizováno cyklicky.

V současné době máme přes 500 učilišť a učňovských škol, ještě větší počet učňovských středisek a tisíce jednotlivých pracovišť učňů.

V každém učňovském zařízení se poskytuje příprava pro několik učebních oborů. Učební obor není totéž co dělnické povolání. Charakteristickým znakem učebních oborů na rozdíl od dělnických povolání je jejich široký profil. Jeden učební obor může připravovat na několik specializovaných dělnických povolání, která jsou výrobně příbuzná, případně mají tentýž technický základ. Nejde zde o to, aby učeň byl všumělcem, protože to je přirozeně při současné náročnosti technicky nemožné a ani by to nebylo účelné a rentabilní. Je však třeba, aby učni ovládali takové dovednosti, které by mu umožnily bez podstatného poklesu výkonu pracovat i při změně výrobního programu na jiném zařízení nebo při nově zaváděné technice.

Vládním nařízením č. 788 z července 1957 došlo ke změně v řízení výchovy učňovského dorostu. V prosinci minulého roku schválený učňovský zákon č. 89 upravuje řízení této výchovy tak, že ústředním řízením je pověřeno ministerstvo školství a kultury, kdežto bezprostřední odpovědnost za výchovu učňů nesou jednotlivé podniky a závody.

V důsledku těchto změn směřujících k organizačnímu sjednocení veškeré výchovy dělnického dorostu byly provedeny též první kroky k sjednocení základních metodických podkladů. Od 1. září 1958 se vyučuje podle nových učebních plánů. Na tabulce č. 1 je např. učební plán pro tříletý obor *universální soustružník*, který patří mezi nejrozšířenější učební obory.

Struktura učebních plánů, zvláště proporce vyučování teorii a výcviku, která byla dosud odlišná podle hospodářských odvětví, byla upravena podle jednotných zásad. Tím byla vytvořena jednotná základna k dalšímu postupnému zkvalitňování výchovy dělnického dorostu.

Po této stručné informaci o zařízeních k výchově učňů chci se soustředit na dvě otázky, které podle usnesení XI. sjezdu KSČ a usnesení ÚV KSSS o sepětí školy s životem, jsou podstatným kritériem k posouzení progresivnosti výchovy mládeže. Je to dnešní úroveň přípravy mladistvých k praktické práci a je to stav všeobecného vzdělání, které je v současné době poskytováno v zařízeních pro výchovu učňů. Na rozboru některých otázek praktické složky odborné výchovy a na rozboru některých otázek

Tabulka 1.

Učební obor: *Universální soustružník* — A XIV-1

Přehled učebních předmětů a počtu vyučovacích hodin

Celoroční vyučování Učební předmět	Ročník			Celkem hodin za učební dobu*)
	I.	II.	III.	
	počet hodin v týdnu**)			
1. Jazyk český — slovenský	2	2	—	160
2. Občanská výchova	1	2	—	120
3. Matematika	2	2	—	160
4. Fyzika	2	2	—	160
5. Technické kreslení	3	3	—	240
6. Nauka o materiálech	2	—	—	80
7. Technologie	3	5	4	480
8. Organizace a plánování	—	—	2	80
9. Odborný výcvik	18	18	40	3472
10. Tělesná výchova	2	1/2	—	140
11. Civilní obrana	1	1/—	—	60
Celkem hodin	36	36	46***)	5152

dosavadního rozsahu všeobecného vzdělání chtěl bych naznačit, do jaké míry dosavadní stav odpovídá požadavkům, které kladou obě shora uvedená usnesení.

V pojednání se budu zabývat zařízeními pro výchovu učňů v hlavních strojírenských učebních oborech a pro názornost budu některé jejich problémy srovnávat se strojní průmyslovou školou a s dvanáctiletkou, zaměřenou na strojírenství. Při porovnávání konkrétních údajů budu vycházet z metodických podkladů platných pro letošní školní rok.

Praktická příprava k práci

Vraťme se tedy k první otázce, jak vypadá v současné době úroveň přípravy k *výrobní práci*. Abych neodváděl pozornost od hlavního problému, nebudu se přitom zabývat situací ve vyučování odborné teorii, ale jen v poskytování odborných dovedností. Některé otázky praktické složky přípravy k práci, která se děje v učňovských zařízeních v tzv. odborném výcviku, budu srovnávat se situací na průmyslové škole, kde probíhá pod názvem *díleňská praxe*, a v pokusné dvanáctiletce, kde je uváděna pod názvem *výrobní práce*. Již podle tohoto přehledu předmětů lze se domnívat, že všechny tři typy škol mají tuto složku přípravy práce podchycenu rozličně podle poslání jednotlivého typu školy.

*) Pro stanovení celkového počtu hodin za učební dobu se předpokládá, že vyučování trvá ve školním roce 40 týdnů a odborný výcvik v učebním roce 46 týdnů.

**) Vyučování jsou věnovány v I. ročníku 3 dny v týdnu, ve II. roč. 3 dny v týdnu a ve III. roč. 1 den v týdnu. Ostatní dny (včetně školních prázdnin) jsou věnovány odbornému výcviku.

***) Do dovršení 16 let věku učně pracovní doba podle zákonných předpisů.

Cílem odborného výcviku v odborných učilištích je (v souvislosti s odbornou teorií) poskytnout učni praktickou část kvalifikace pro určité dělnické povolání nebo skupinu povolání střední nebo vyšší tarifní třídy katalogu prací.¹⁾ Kvalitativním měřítkem zde je, že získaná kvalifikace zahrnuje povolání v celé šíři a že mladý dělník po vyučení je schopen v uvedené kvalifikační třídě plnit dělnické normy bez dalšího zapracování. Tyto požadavky na přípravu pro povolání střední tarifní třídy, ve strojírenství čtvrté třídy, běžně označované jako vyučení, nejsou důsledkem nějaké náhodné dohody ústředních úřadů, ale jsou historicky zdůvodněné vývojem požadavků, které klade rozvoj výroby na úroveň kvalifikovaných pracovních sil. Cílem odborného výcviku není tedy postupné osvojování dovedností a zručností pro jakoukoli užitečnou práci, ale pro samostatné ovládnutí určitého dělnického povolání.

Cílem odborného výcviku na příklad u učebního oboru *universální soustružník* je osvojení těchto dovedností: obrábět středně složité součásti všech druhů z různých materiálů na soustruzích různých konstrukcí; upínat a kontrolovat upnutí součástí na hrotech, upínacích deskách, sklíčidlech, úhelnicích, lunetách, speciálních přípravcích; seřadit stroj k obrábění součástí s tolerancí IT 10 a jednoduchých tvarových kuželových ploch na toleranci IT 12; řezat běžné vnější a vnitřní závity nožem nacisto, měřit mikrometry na IT 6 atd. atd.

Výčet těchto dovedností je součástí tzv. popisu učebního oboru, kterýžto základní metodický podklad je odvozen z tarifně kvalifikační charakteristiky soustružnického povolání IV. a V. tarifní třídy.

Porovnejme cíl odborného výcviku učňů s cílem dílenské praxe na průmyslových školách. Je zde značný rozdíl, který vyplývá z toho, že na průmyslových školách jde především o přípravu středně technických kádrů, jejímž těžištěm je odborná teorie a ne osvojování manuálních dovedností. Proto cílem dílenské praxe na průmyslových školách je seznámit žáky se základními pracemi studijního oboru, přičemž jde spíše o náhornou složku odborného vyučování. Žák se z hlediska funkce středního technika seznamuje s úkony a pracemi, které jsou společné pro řadu dělnických povolání, dává se mu možnost si některé z nich osvojit v nižších tarifně kvalifikačních třídách bez ohledu na dělnické normy. Vzhledem k současnému nízkému počtu hodin praxe nemůže zde proto jít o vyučení; absolvent dnešní průmyslové školy, pokud by měl pracovat jako dělník, by se mohl buď zapracovat na dílčí práci užší specialisace, nebo by se mohl vyučit teprve po určité praxi, kterou by vykonával v závodě po skončení studia.

Podobně bude podstatný rozdíl mezi učilišti a dvanáctiletkami. Těžiště výchovy na těchto školách je ve vyučování předmětům obecného vzdělání. Proto také cílem pracovní složky předmětu *základy výroby*, který se u nejvyšších tříd dvanáctiletých středních škol nazývá *výrobní práce*, je něco jiného, než je cílem odborného výcviku. Jde o osvojení praktických dovedností do té míry, aby žáci získali určitou kvalifikaci ve zvoleném

¹⁾ Pro vysvětlení připomínám, že dělnická povolání mají ve většině výrobních odvětví 8 tarifních tříd, při čemž do střední skupiny tříd se počítají práce ve IV. a V. třídě.

výrobním oboru (ve většině případů půjde o kvalifikaci nižší tarifní kvalifikační třídy, například II. nebo III.) a byli tak po absolvování školy připraveni k výrobní práci v této kvalifikaci, případně nepůjdou-li studovat na vysokou školu, byli schopni po určitém zapracování zvýšit si tuto kvalifikaci.

Všimněme si dále obsahu praktické části přípravy na práci. Jde v tom případě o výčet dovedností, jednoduchých a složitých, vybraných se zřetelem na cíl příslušného typu školy. I když si zde pro zjednodušení nebudeme všimnat hloubky a složitosti těchto dovedností ani jejich uspořádání, můžeme se na základě zkušeností domnívat, že hodinový rozsah praktické části přípravy je jimi značně ovlivněn. I když problém vzájemného vztahu jednotlivých typů škol je mnohem složitější, je tedy do určité míry rozsah hodin praktického předmětu úměrný i nárokům na výši kvalifikace a konec konců i cíli tohoto předmětu, takže lze za tím účelem srovnávat tyto počty hodin na jednotlivých typech škol. Na následující tabulce jsou zaznamenány počty hodin, které jsou věnovány praktické části přípravy na práci za celou dobu učebního poměru nebo studia.

Tabulka 2.

Podíl praktické části přípravy na práci za celou dobu učebního poměru nebo studia (údaje jsou zaokrouhleny).

Typ školy	Odb. učiliště	Prům. škola	12letka
předmět	odb. výcvik	díl. praxe	výrobní práce
Počet hodin.	3470	560	1090
% oproti učilišti	100	16	31

Poznámka: u 12letky je počet hodin uveden včetně hodin prázdninové praxe.

Vidíme zde veliké rozdíly, které jsou především důsledkem shora uvedené odlišnosti v cíli těchto předmětů, ale z části také dosavadní nejasností jejich náplně, zvláště u dvanáctiletých středních škol.

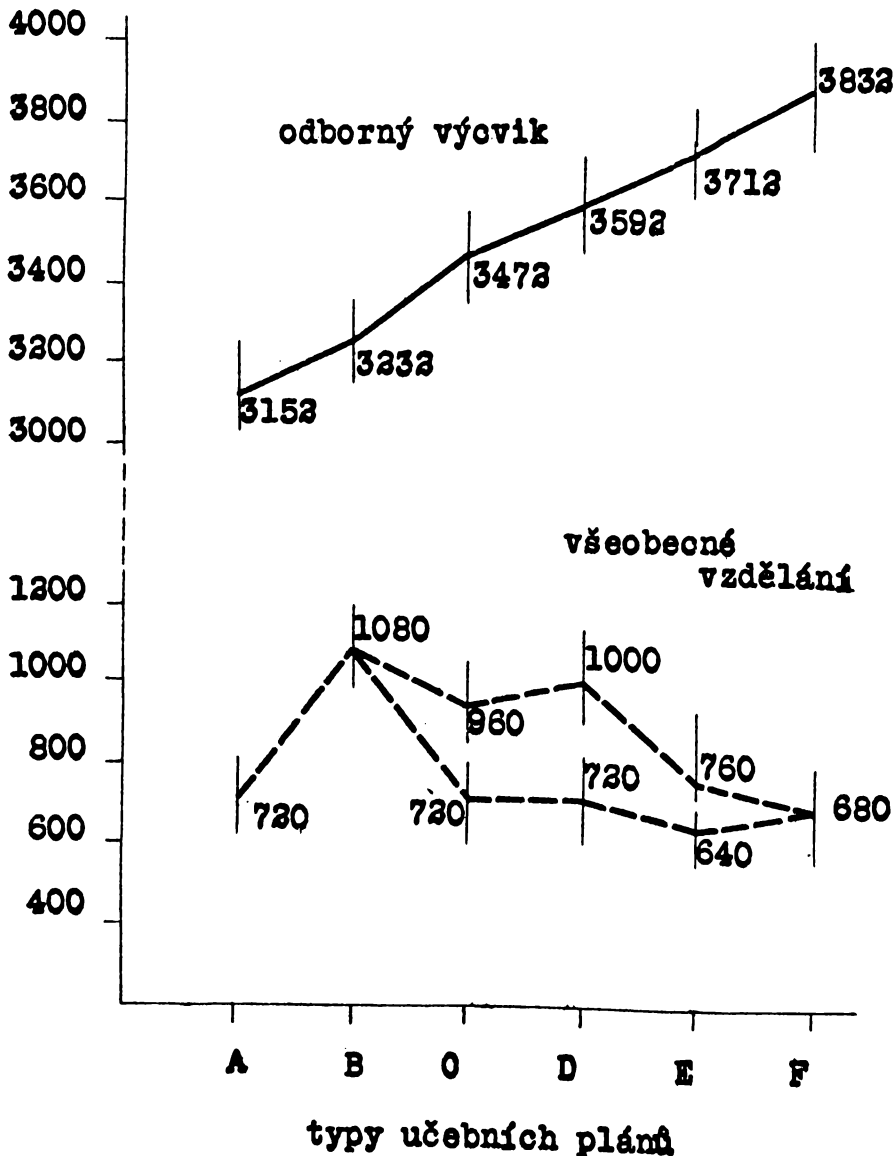
Vraťme se však zpět k výchově učňů. Již řadu let jsou diskuse o tom, zda počet hodin výcviku v učilištích je správně stanoven. Některé závody např. vytrvale uplatňují názor, že jde o počet nízký, který nestačí na to, aby učeň svůj obor dokonale ovládl. Je tomu zvláště v těch závodech, kde věnují malou pozornost řízení výchovy, malou péči o kvalifikaci mistrů a dělníků, kde učňové jsou jen rezervou k dohánění nesplněného výrobního plánu. Dosud však nejsou provedeny žádné výzkumy, které by objektivně ukázaly, že počet hodin stanovený pro výcvik je vyhovující nebo naopak, že nestačí k osvojení požadovaných dovedností a k rozvoji potřebných návyků a vlastností. Jedině dlouholeté praktické zkušenosti nás přesvědčují, že tento počet u tříletých učebních oborů při solidně organizované výchově v podstatě vyhovuje a že zatím nelze uvažovat o jeho snížení, zvláště když je tendence rozšiřovat výcvik formou individuální na úkor formy skupinové. Poměrně vysoký počet hodin výcviku je v uči-

lišších proti ostatním zařízením dosahován mimo jiné také tím, že učňové v době školních prázdnin, mimo zákonnou dovolenou, konají povinný výcvik v rozsahu plné pracovní doby, kdežto žáci absolvují prázdninovou praxi dobrovolně nebo jen kratší dobu.

Tabulka 3.

Podíl odborného výcviku a všeobecného vzdělání v jednotlivých typech učebních plánů tříletých učebních oborů (v hodinách).

hod

Rozsah hodin odborného výcviku není u všech učebních oborů tentýž. Odlišnosti jsou jednak přirozeně v délce učební doby, ale i podle náročnosti určitého oboru. Například více než 170 tříletých učebních oborů je zařazeno do 6 typů učebních plánů, z nichž každý má jiný rozsah výcviku, jak je vidět na tabulce č. 3.

Zmíněný učební obor *universální soustružník* je zařazen do varianty učebního plánu typu C 4.

Takovéto porovnání počtu hodin předmětů, poskytujících přípravu k práci, může však do určité míry zkreslit skutečné poměry. V učilištích jde od začátku učební doby až do jejího konce o přípravu kvalifikovaného dělníka, jehož těžiště výchovy je ve výcviku, a to pro určité náročné povolání, kdežto u odborných škol a dvanáctiletých jde dosud pouze o nejelementárnější přípravu k práci v celé řadě učebních oborů, případně i různých odvětví. To znamená, že pro osvojení dovedností v určitém oboru je ve skutečnosti k dispozici u těchto dvou typů ještě menší počet hodin.

Tabulka 4.

Čas vymezený osnovami na osvojení dovedností soustružnických.

Druh školy		Odb. učiliště pro soustružníky	Prům. škola strojnická	12letka zaměřená na str. obrábění
předmět		odb. výcvik	dílenská praxe	výrobní práce
Čas věnovaný pouze dovednostem soustružnickým	v hodinách . . .	3470	140	730
	v % celkového počtu hodin v uvedeném předmětu	100	25	67

V uvedené tabulce, kde je sledován čas plánovaný na osvojení dovedností soustružnických, je zřejmý prudký pokles hodin u průmyslové školy strojnické, protože hodiny jsou věnovány nejen na soustružení, ale i např. na ruční obrábění, frézování, tepelné zpracování atd. Číslo je nízké proto, že průmyslová škola dnešního pojetí je zaměřena výhradně na studium odborné teorie, a ve výcviku, který je pouze doplňkem vyučování, věnuje průmyslová škola všem druhům činnosti strojírenského odvětví rovnoměrný čas.

Vedle toho u 12letky není tento pokles tak prudký, a to z toho důvodu, že v rámci furkace nejsou např. na strojírenském směru jednotlivé druhy strojírenské činnosti dotovány hodinami rovnoměrně jako u průmyslové školy, ale za účelem příslušné specialisace a se zřetelem k výchovným důvodům je kladena váha pouze na jednu tuto činnost, např. na soustružení, což se přirozeně děje na úkor ostatních činností.

Veliké rozdíly mezi jednotlivými typy uvedených zařízení v rozsahu praxe nás mohou znovu uvádět v pochybnost, zda vysoké číslo hodin odborného výcviku je na místě. Zkušenosti v závodních učňovských školách a učilištích se však v tomto ohledu kryjí i se zkušenostmi v závodních školách práce, kde již k dosažení kvalifikace III. třídy katalogu

práce, tj. o jednu tarifní třídu nižší než třída, v které se učeň může vyučit, se žádá dokonce 1200 až 2000 hodin odborného výcviku.

Úvaha nad tabulkou č. 4 nás v souvislosti s touto zkušeností vede zpětně k určitému závěru, pokud jde o cíl praktické přípravy v učilišti a ostatních uvedených zařízeních. Např. rozsah výrobní práce ve strojírenské větvi dvanáctiletky by podle toho odpovídal v nejlepší případě a za nejlepších podmínek přípravě na III. třídu katalogu prací, jak ukazuje tato tabulka, sestavená na základě zkušeností v závodních školách práce a v odborných učilištích.

Tabulka 5.

Doba předpokládaná k osvojení dělnické kvalifikace III. tarifně kvalifikační třídy (údaje jsou zaokrouhleny).

Zařízení	Závodní škola práce	Odborné učiliště	12letka stroj.
Předmět Počet hodin přípravy na III. třídu katalogu práce	odborný výcvik 1200 až 2000	odborný výcvik 1000	výrobní práce 730

Absolventi 12letek by v takovém případě museli umět např. soustružit povrch součástí menších rozměrů s přídávkem na broušení. Nebyli by však schopni např. soustružit jednoduché součásti na hotovo nebo dokonce s několika osazeními, tj. provádět práce zařazené do IV. třídy tarifně kvalifikačního katalogu. To znamená, nemohli by být připuštěni k učňovské zkoušce v oboru soustružník, kde se požadují práce zařazené nejméně do této třídy. Příprava na tuto práci vyžaduje další stovky hodin výcviku, které na druhé straně učiliště poskytuje učňům v potřebné míře.

O délce průpravy k samostatné dělnické práci nerozhodují však pouze nároky na dovednosti. Dosavadní diskuse o výcviku se zúžily v podstatě jen na problém množství učiva a zapomnělo se na to, že jde ještě o druhý hlavní úkol, řešení problému pedagogického. Jde zde o rozvinutí některých psychických vlastností, které má mít kvalifikovaný dělník schopný plnit normy. Tyto vlastnosti nelze získat rychle, za krátkou dobu praxe, ale jen dlouhým systematickým výcvikem. Vraťme se k zmíněnému oboru *soustružník*. Výcvik je v učilišti rozvržen metodicky tak, aby učeň procházel od jednoduchých prací k složitým a mohl v nich rozvíjet pohybové vlastnosti, například koordinace pohybu rukou nebo vlastností pozornosti, zvláště např. pozornost rozloženou nebo schopnosti technické, například představivost a schopnost kombinovat prostorové formy atd.

Důležitým hlediskem při posuzování významu odborného výcviku v učilištích je také hledisko prospěšnosti našemu hospodářství. Procvičování dovedností se neprovádí na předmětech, které jsou samoúčelné, ale až na malé výjimky v počátku učební doby, na výrobcích, které jsou součástí výrobního programu závodu. Toto spojení výchovy s výrobou má důsledky jak po stránce hospodářské, tak výchovné. Hodnota prací, které učňové vytvoří, je poměrně vysoká, např. v jednom strojírenském učilišti v Praze je to na jednoho žáka ve II. ročníku 120 Kčs měsíčně, ve III.

ročníku 900 Kčs měsíčně. Takové učiliště není tedy jen pedagogickým zařízením připojeným k závodu, ale jeho cenným pomocníkem, kterého je třeba brát v úvahu při plnění plánu výroby. Takový znatelný podíl na výrobě v závodě je v učilišti umožněn vším tím, co bylo řešeno vpředu. Učiliště disponuje pracovníky-uční, jejichž kvalifikace se pohybuje od II. do V. tarifní třídy, tedy třídami, které jsou nutné pro kompletování operací na středně náročných výrobcích. Ovšem za předpokladu, že také skladba učebních oborů v příslušném učilišti je dosti objemná (zahrnuje-li např. 4—6 různých učebních oborů) a nikoliv zúžená.

Vědomí učně o prospěšnosti jeho práce ve výcviku má veliký vliv na charakter učně a jeho aktivitu. Většinou učeň vidí výsledky své práce, pozná dobře význam výrobku, na kterých se podílel a prohlubuje se jeho láska k takové užitečné práci. V tomto smyslu je třeba vyzdvihnout vliv prostředí, ve kterém učeň pracuje. Zprvu je to většinou prostředí dílny učiliště nebo učňovského střediska, ale i tak převážně v rámci závodu. Pak je to prostředí dílen nebo provozu závodu, kde se učeň bezprostředně setkává se všemi klady i překážkami, v nichž žije a pracuje dělník. Nejméně 3 dny výcviku týdně v I. a ve II. ročníku a 5 dní týdně ve III. ročníku je dostatečně dlouhá (celkově dvě třetiny doby učebního poměru) a často opakovaná doba, aby se mohl dobře sžít s prostředím výroby a s kolektivem dělníků a navykl si uvědoměle a z vlastní iniciativy překonávat někdy i velmi drsné překážky.

Není účelem podat v této úvaze úplný obraz výcviku v učilištích a střediscích, ani rozebrat všechny jeho stránky.

Celý mnoholetý vývoj výchovy dělnického dorostu v naší republice vyústil nakonec v pojetí odborného výcviku, které se plně může realizovat teprve nyní za lidově demokratického zřízení. Kritika, která před dvěma nebo třemi lety sledovala snahu odstranit řadu nedostatků v otázce spojení výcviku s výrobou a s životem závodu a která nakonec vedla k podstatným organizačním změnám v celé výchově dělnického dorostu, pomohla. Dnes náš stát disponuje zařízeními, která mohou dávat záruku, že naše hospodářství bude mít trvalý příliv dobře kvalifikovaných pracovních sil.

Ne tak tomu zatím je, pokud jde o praktickou přípravu k prospěšné práci, u průmyslových škol a dvanáctileték. Jsou proto již v proudu přípravy na přehodnocení dosavadního pojetí.

V š e o b e c n é v z d ě l á n í

Nerozdílnou složkou výchovy dělnického dorostu je všeobecné vzdělání. Až do minulého školního roku pojetí a rozsah této složky byly nejednotné jak u učebních oborů téže náročnosti, tak dokonce i u téhož oboru, ale připravovaného v různých hospodářských resortech. V letošním roce bylo obecné vzdělání sjednoceno tak, že u oborů příbuzných, téže náročnosti nebo téže učební doby je přibližně stejného rozsahu i pojetí. V počtu hodin se všeobecné vzdělání podílí např. u tříletých učebních oborů asi v průměru 15 % proti počtu hodin všech předmětů (včetně výcviku) za celou dobu učebního poměru.

Cílem obecného vzdělání na učilištích a v učňovských školách v současné době je upevnit a prohloubit vědomosti a dovednosti, osvojené na všeobecně vzdělávacích školách. Tento cíl se sleduje v učňovském školství již desítky let, i když úroveň, která měla být dosahována, se postupem doby výrazně měnila, zvláště pak po převzetí moci dělnickou třídou.

Budeme-li uvažovat o cíli všeobecného vzdělání na učňovském zařízení, musíme mít na zřeteli okolnosti, které vedly ke konstrukci dosavadní školské soustavy. Úsilí o jednotnou školu přineslo jednotnou školu I. a II. stupně, poskytující základní všeobecné vzdělání, nepřineslo však jednotnou školu, navazující na tyto základy. Doznívání buržoasní třídní diferenciaci ve vzdělání je dosud ve školské soustavě reprezentováno pozůstatkem dualismu ve III. stupni škol. Projevuje se to tím, že mezi výběrovými školami a masovými zařízeními učňovskými existuje veliká propast, místo aby měly určitý společný, dostatečně široký, obecně vzdělávací základ, místo aby v nich byly prvky rovnosti všeobecného vzdělání.

Je pravda, že dosavadní diferenciaci III. stupně škol nemá antagonistický charakter, avšak ostrá hranice podle poslání vzdělání, u výběrových škol výhradně intelektuálního, u masových zařízení převážně praktického, je neblahým »zdeděným gruntem«, na kterém zatím žijeme, a který na nás stále tíživěji doléhá. Tato diferenciaci není jen pomyslná, má přirozeně praktické důsledky, např. pokud jde o možnost vstupu na vysokou školu. Na druhé straně, díky některým opatřením, např. vysokou finanční dotací při budování státních pracovních záloh, nynějším rozvojem mimořádných forem studia, je tak postupně hranice mezi výběrovými a masovými školami protrhávána.

Skutečnost, že nemohl být u učňovského zařízení stanoven obdobný cíl všeobecného vzdělání jako u výběrových škol, například osvojení dalšího nového učiva a na úrovni vyšší střední obecně vzdělávací školy, souvisel s řadou příčin. Zmiňují se pouze o dvou. Prvním důvodem byly v průměru slabé a krajově i místně velmi nerovnoměrné výsledky vzdělávání, které dosáhly děti na všeobecně vzdělávací škole před vstupem do učebního poměru. Druhým důvodem byly náborové potíže, kdy do řady učebních oborů, zvláště nepopulárních, vstupovaly děti, které pro neprospěch neabsolvovaly všechny třídy povinné školy. Nebyla zde tedy základna, na kterou by bylo možno navázat a bez zbytečných překážek pokračovat dále.

V posledních letech bylo možno zaměřit všeobecně vzdělávací cíl sice trochu výše a navázat na osmou třídu alespoň v některých tématech, například v matematice v učivu o trigonometrii pravoúhlého trojúhelníku s užitím ostrého úhlu, o logaritmickém pravítku a logaritmech, ve fyzice o pružnosti a pevnosti a o atomistice atd. Jinak bylo možno a nutno učivo pouze opakovat, prohlubovat a aplikovat na zvláštnosti odvětví nebo potřeby učebního oboru a obecné vzdělání se tím měnilo na odborně průpravné.

Výběrové školy, jak všeobecně vzdělávací, tak odborné, měly situaci příznivější, protože se ve svém výběru přirozeně omezily pouze na prospěchově nejlepší třetinu mládeže a samotný princip výběrovosti nutil žáky nedostatky si dohnat anebo školu opustit. Naproti tomu prospěchově průměrná část se orientovala na učební poměr a prospěchově nejslabší

část mládeže našla uplatnění především v pracovním poměru, kde již o ni nebylo v podstatě nijak postaráno.

V obecném vzdělání v rámci odborné přípravy je možno sledovat v podstatě dva dílčí cíle: poskytnout učni takovou zásobu obecně vědních poznatků a rozvinout jeho poznávací schopnosti tak, aby na základě toho mohl si snáze osvojit odborné vzdělání a na druhé straně umožnit mu systematicky zvyšovat celkovou kulturní úroveň.

Potíž do dnešní doby je v tom, že značná část dělníků a techniků nevidí v odborném vzdělání nástroj k úspěšnějšímu zvyšování své technické kvalifikace. V některých odvětvích dokonce zvyšování obecného vzdělání a snaha po kulturnosti se posuzuje jako zdroj nechutě mládeže k manuální práci a k překonávání překážek, které mají některá povolání. Poněvadž se pedagogické vědě ani našim pedagogickým praktikům nepodařilo opatřit argumenty, které by přesvědčily mnohé z pracujících o opaku, bylo ve většině případů obtížné prosazovat v odborné přípravě vyšší cíle všeobecného vzdělání.

Všimněme si dosavadního obsahu a rozsahu všeobecného vzdělání. V zásadě je již vymezen shora uvedeným cílem této části vzdělání. Pokud jde o druh tohoto vzdělání, není tak všestranné jako u škol všeobecně vzdělávacích a je orientováno na několik základních předmětů, které hrají nejvýznamnější roli jak pro růst odborný, tak politický i kulturní. V učilištích a v učňovských školách jsou jednotně zavedeny tyto předměty: jazyk český, občanská výchova, matematika, fyzika (nebo chemie, nebo biologie), tělesná výchova a civilní obrana. V průmyslové škole strojnické je seznam obecně vzdělávacích předmětů širší o jazyk ruský, dějepis a politickou ekonomii a chemii. Na rozdíl od strojnického učiliště dvanáctiletka se zaměřením na strojnictví v učebním plánu počítá ještě s předměty: jazyk ruský, další živý jazyk, dějepis, zeměpis, chemie a biologie.

Vymezení charakteru všeobecného vzdělání u učňovských zařízení je zdánlivě záležitost jednoduchá, ve skutečnosti prodělala složitý vývoj a zvláště v současné době je středem pozornosti vzhledem k odlišným názorům na pojetí jednotlivých předmětů. Jde zde o to, zda například v matematice a přírodovědném předmětu se učni poskytují čistě vědecký základ příslušné vědy, nebo zda jde o určité vědní odvětví zaměřené již ve struktuře na technologii příštího učebního oboru. V současném pojetí oba tyto druhy předmětů plní na jedné straně jak funkci všeobecného vzdělání, tak funkci odborně průpravné nauky, při čemž převažuje funkce první.

Vedle toho vymezení všeobecného vzdělání je ohraničeno rozsahem hodin učebního plánu, kdy pro vyučování teorii je v současné době k dispozici zhruba jedna třetina doby učebního poměru, z toho pro všeobecné vzdělání asi polovina této doby. Tento poměr je vynucen zaměřením celé výchovy dělnického dorostu, kdy těžiště je především ve výcviku, takže i v počtu hodin musí být toto zaměření zřetelné.

V učebních plánech, které jsou platné pro školní rok 1958/59, je rozsah všeobecného vzdělání jednotně vymezen. Dokud existovaly vedle sebe dvě paralelní výchovné soustavy, tj. státní pracovní zálohy a závodní učňov-

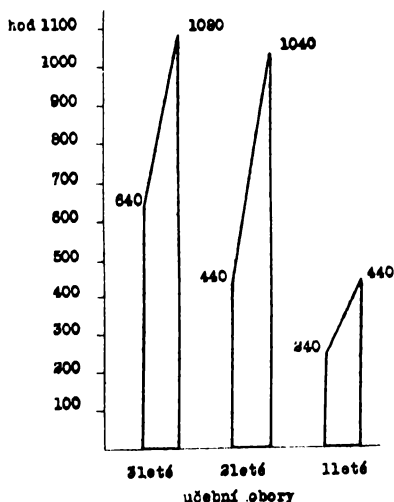
ské školy, tomu tak zdaleka nebylo. Učňovské školy měly poměrně daleko menší rozsah všeobecného vzdělání než učiliště státních pracovních záloh a dokonce i některý učební obor, který byl školen současně v několika resortech, měl naprosto odlišný rozsah tohoto vzdělání.

V současných jednotných učebních plánech není přirozeně tento rozsah stanoven nějak schematicky bez ohledu na některé zvláštnosti příslušných skupin učebních oborů. Je především rozdíl podle délky doby učebního poměru (viz další tabulka) a podle náročnosti na teorii.

Bylo by jistě ideální, kdyby rozsah všeobecného vzdělání mohl být tentýž u učebních oborů jednoletých, dvouletých i tříletých, avšak hodinová kapacita učebního plánu jednoletých oborů to nepřipouští. Procent-

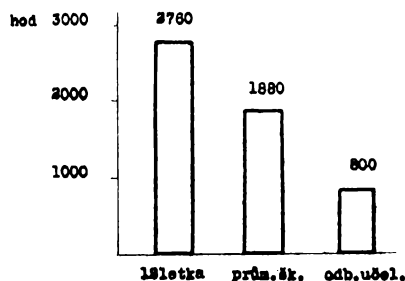
Tabulka 6.

Rozsah všeobecného vzdělání v učebních plánech učebních oborů (nejnižší a nejvyšší počet hodin).

Tabulka 7.

Rozsah všeobecně vzdělávacích předmětů na jednotlivých druzích škol (v hod.).

ně však u jednoletých oborů je větší procento všeobecného vzdělání než u dvouletých nebo tříletých. Různá náročnost na teorii má vliv na určité rozdíly mezi obory téže délky doby učebního poměru. V uvedené tabulce č. 6 jsou tyto dolní a horní hranice zachyceny. Rozdíly jsou způsobeny jen odlišným druhem a rozsahem přírodovědných předmětů, protože jazyk český, občanská výchova, tělesná výchova a civilní obrana jsou až na malé výjimky u jednotlivých oborů naprosto tytéž.

V další tabulce uvidíme, že rozsah hodin věnovaných v učilišti na všeobecné vzdělání je ve srovnání s rozsahem na dvanáctiletkách a průmyslových školách přirozeně menší, jak se již dá předpokládat z cíle, který učiliště má.

Údaje ze strojírenských škol nás upozorňují na jeden velmi důležitý moment, a to, že průměrný rozsah 800 hodin, který v současné době poskytuje strojírenské učiliště u tříletého oboru, není malé číslo, ale že by

představovalo cca přes 5 měsíců celotýdenního plynulého školního vyučování, což je nutno brát v úvahu jako vhodnou základnu pro další růst obecně vzdělávací úrovně učňů.

Z á v ě r

Podle předchozího pojednání můžeme posoudit, jak dalece jsme se do dnešní doby v učňovských zařízeních přiblížili požadavku spojení školy s výrobou a požadavku poskytnout úplné středoškolské vzdělání většině naší mládeže. V prvním případě je možno konstatovat, že odborná učiliště a učňovská střediska nejsou dnes typická odtržeností od života, ale že umožňují mládeži připravit se na užitečnou, kvalifikovanou fyzickou práci ve výrobě. Z toho lze odvodit, že dosavadní stav spojení školy s životem v zařízeních pro výchovu učňů se značně přibližuje zásadě vyslovené XI. sjezdem a že obsah a pojetí výchovy v těchto zařízeních odpovídá úrovni rozvoje výrobních sil. Zařízení pro výchovu učňů jsou proti ostatním typům škol vpředu a není třeba v tomto ohledu činit nějaké radikální změny, jak tomu bude ve všeobecně vzdělávací škole a částečně i na průmyslové škole.

V druhém případě, pokud jde o úroveň všeobecného vzdělání, je obsah odborných učilišť a učňovských škol v dnešní době v podstatě zúžen jen na znalosti a dovednosti nutné pro výkon praktického dělnického povolání. Je to pozůstatek dualismu v systému škol, navazujících na základní vzdělání. Obsah učňovských škol odpovídá úrovni rozvoje výrobních sil, ale neodpovídá úrovni rozvoje výrobních vztahů. Jsou tedy vzdáleny cíli, který kladou uvedená stranická usnesení, i když úroveň tohoto vzdělání se během let postupně zvyšovala. Proti dvanáctiletce a průmyslové škole je učňovské zařízení v tomto ohledu pozadu. Proto jeho pojetí musí být přehodnoceno.

Jak známo, učňovská zařízení mají být jedním z proudů k získání všeobecného vzdělání. Tyto proudy mají jít paralelně vedle sebe. Takový systém není v rozporu ani s tradicí naší výchovy, ani se současnou hospodářskou strukturou našeho státu a jeho potřebami v oblasti reprodukce pracovních sil. Tyto proudy proto nelze chápat jako nějaká konkurenční opatření, jejich výsledky by ukázaly, kdo s koho; avšak případné změny v potřebách pracovních sil mohou mít přirozeně vliv i na změnu formy a organizace výchovy.

Připravovaná opatření v Sovětském svazu však ukazují, že i státu, který je ve svém hospodářském a společenském vývoji před námi, v podstatě vyhovuje systém několika souběžných zařízení, který má hodně společného s tím, co připravujeme v ČSR.

Porovnáme-li tedy vzájemně naše zařízení, budeme je spíše hodnotit podle toho, do jaké míry je již dnes příslušné zařízení připraveno plnit nové úkoly, vyplývající ze stranických usnesení.

Lze se domnívat, že problém vyřešit otázku spojení školy s výrobou je daleko těžší než rozšířit objem všeobecného vzdělání. Vzhledem k tomu, že zařízení pro výchovu učňů je v podstatě s otázkou spojení školy s výrobou vyrovnáno, je možno soudit, že odborná učiliště a učňovské školy

mají reálnější předpoklady k plnění uvedených úkolů než ostatní typy škol. jsou tedy v tomto směru nejlépe připraveny.

Zařízení pro výchovu učňů se také vyrovnává, i když ne beze zbytků, s některými otázkami, které vyplývají z perspektiv technického rozvoje. Jak již bylo řečeno, učební obor zahrnuje ve většině případů přípravu na několik specialisací. Je to dáno již způsobem, jakým je prováděn výběr učiva pro učební obor. Děje se to tak, že do tzv. popisu učebního oboru jsou zahrnuty vědomosti a dovednosti kvalifikačních charakteristik několika příbuzných povolání — specialisací, na které učební obor připravuje. Stále širší koncepce učebního oboru umožní, aby budoucí dělník mohl komplexněji odpovídat za určitou práci a aby z pracovních hygienických důvodů a v zájmu svého dalšího osobního růstu mohl některé specialisované práce střídát. Učební obor, zvláště např. tříletý, svým poměrně značným rozsahem odborné teorie nečiní překážky, aby byly postupným způsobem odstraňovány protiklady mezi tělesnou a duševní prací. Stále větší pozornost věnovaná např. čtení technických výkresů, využití strojního zařízení, novým metodám práce atd. vede k většímu uplatňování odborných znalostí na úkor mechanicky prováděné práce fyzické.

Přitom všem je výchova učňů stále středem kritiky, a to ve většině případů zcela oprávněně. Na jedné straně je spousta nevyřešených základních teoretických problémů, protože pedagogická věda vůbec nevěnuje pozornost teorii odborné výchovy. Výchovní pracovníci očekávají od pedagogů, že jim pomohou řešit problém spojení odborné teorie s praxí, přístupnosti odborného vyučování, soustavnosti výcviku, organizace roku, klasifikace, metodiky osvojování výrobních dovedností, individuální výcvik atd. atd. Jiskrou naděje na splnění tohoto očekávání byla vědecko-pedagogická konference v roce 1956. Ale z jejích dobrých usnesení nebylo zatím realizováno nic. Na druhé straně jsou překážky při realizaci různých opatření, protože úzké spojení se závodem vedle kladů přináší také vážné obtíže organizačního rázu. Dosud platí dobrá zkušenost, že kritika ze závodů vede nakonec k nápravě řady podstatných nedostatků.

Dosavadní stav učňovských zařízení nás tedy nesmí vést k uspokojení, zvláště z hlediska perspektiv výchovy mládeže. Shora uvedený pokus o rozbor, prováděný se zřetelem na požadavky usnesení naší strany, potvrzuje směr, ve kterém se budou rozvíjet učňovská zařízení v nejbližší budoucnosti:

Především část učňovských zařízení bude reorganizována tak, aby v prodloužené době učebního poměru vedle dělnické kvalifikace mohla tato zařízení poskytovat také všeobecné vzdělání, a to v míře, opravňující studovat na vysoké škole.

Téhož cíle bude možno dosáhnout také kombinováním učebního poměru s pozdějším studiem obecně vzdělávacích předmětů při zaměstnání. Tato forma bude vhodná zvláště u učebních oborů početně málo zastoupených.

Konečně odborná teorie v učňovských zařízeních bude více orientována jak na novou techniku, tak na širší rozhled v příslušném výrobním odvětví.

Ярослав Подлипный:

Некоторые проблемы современного воспитания ученичества

Автор рассматривает некоторые проблемы воспитания учеников до настоящего времени. Первой проблемой, привлековой внимание автора, является современный уровень специальной подготовки. На примере специальности «универсальный токарь» автор дает оправдание цели этого предмета и его объему по времени, составляющему 3472 часа за все время обучения. Такое количество часов дает возможность ученикам по окончании обучения стать на работу не ниже 4-го класса трудового тарифа. В противоположность этому, например, в ремесленной школе или же в 12-тилетке машиностроительного направления, где количество учебных часов более органичено, ученики в процессе обучения не могут обучиться токарному делу в объеме, соответствующем упомянутому классу тарифа.

Второй проблемой является современное состояние общеобразовательного уровня в учреждениях по подготовке ученичества. В этом отношении существует значительная разница между ними и остальными школами III степени, поскольку программа общего образования, например, по специальности «универсальный токарь» составляет 800 часов, и в нее входят следующие предметы: чешский (словацкий) язык, политграмота, математика, естествознание, физкультура и гражданская оборона. Объем общеобразовательных предметов по времени не одинаков во всех учебниках и в некоторых случаях доходит до 1080 часов за все время обучения.

В заключение автор сопоставляет современное состояние специальной подготовки и всеобщего образования с тезисами, выдвинутыми на XI съезде КПЧ. Что касается состояния подготовки по специальности, автор констатирует, что она в основном отвечает требованиям тесной связи школы с практической жизнью и что нет надобности в подготовке каких-либо радикальных преобразований, как это предусматривается для ремесленных и двенадцатилетних школ. Но, с другой стороны, современное состояние уровня всеобщего образования в учреждениях по обучению ученичества далеко от цели, поставленной XI съездом партии, и в этом отношении необходимо стремиться к улучшению положения.

Анализ, сделанный автором, подтверждает правильность предусматриваемой реорганизации обучения ученичества: будут созданы такие учреждения, где наряду с квалификацией рабочего ученик в течение 4-х летнего обучения сможет получить среднее образование, дающее ему право поступления в высшее учебное заведение.

Jaroslav Podlipný:

Some Problems of Recent Apprentices Education

The author is interested in some problems of the apprentices' education up to this time. The first problem the author pays attention to is the recent niveau of technical training. Giving an example of the branch of training of «Universal Turner» he states the grounds of the purpose of this subject of instruction and its extent of 3472 lessons in a period of apprenticeship. This number of lessons enables the apprentices, after a period of apprenticeship, to work in the fourth working rank of the catalogue of work. On the contrary, e. g., in the technical school or in the twelve years school, designed for engineering, with a far smaller number of lessons, the pupils could not be able to learn a turner's profession of this working rank during the period of studying.

The second problems is the present state of liberal education in the institutions for apprentices' education. In this regard there are considerable differences from the other schools of the third grade as this sort of education, e. g. in the branch of training of «Universal Turner», has an extent of about 800 lessons in these teaching subjects: Czech (Slovak) language, civics, mathematics, natural sciences, gymnastics and civil defence. The extent of liberal education is not the same in all subjects of instruction, some of them having as much as 1080 lessons during a period of apprenticeship.

Finally the author confronts the recent state of technical training and liberal education with the principles set by the XIth Congress of CCP. At the same time he makes

a statement that, as to the conditions of technical training they substantially correspond to the demands of the close unity of school and life and therefore it is not necessary to prepare some radical changes as it would be the case of technical and twelve years schools. On the other hand the present state of liberal education in the institutions for apprentices' education is far from the task set by the Congress XI and, in this regard, an improvement is to be done.

The analysis, made by the author, bears out the truth of the proposed reorganisation of apprentices' education: such institutions will be built where, during the four years period of apprenticeship, besides the workers' qualification, the apprentices will acquire the liberal secondary school education giving a right of high school studies.